

УДК 343.37 DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2019\(102\)05](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2019(102)05)

ДАВИДЕНКО Валерій к. ю. н., доцент, доцент кафедри загальноправових дисциплін Київського національного торговельно-економічного університету
E-mail: v_davydenko@ukr.net вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна
 ORCID ID: 0000-0002-3798-2760

ТАКТИКА ВИКРИТТЯ НЕПРАВДИВИХ ПОКАЗАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

Проаналізовано кримінологічні та криміналістичні аспекти злочинів у сфері економіки, розглянуто типові слідчі ситуації початкового та наступного етапів розслідування, висвітлено обставини, які підлягають встановленню, доказуванню й опрацюванню у ході вербальних слідчих дій, розроблено пропозиції, що сприятимуть нейтралізації протидії, викриттю неправдивих показань та інших форм перешкодження розслідуванню, застосуванню тактичних прийомів впливу під час допитів.

Ключові слова: економічна злочинність, слідча ситуація, форми протидії розслідуванню, перешкодження розслідуванню, неправдиві показання, корупція, обставини доказування, тактичні прийоми.

Давиденко В. Тактика изобличения неправдивых показаний при расследовании экономических преступлений. Проанализированы криминалогические и криминалистические аспекты преступлений в сфере экономики, рассмотрены типичные следственные ситуации начального и последующего этапов расследования, изложены обстоятельства, которые подлежат установлению, доказыванию и отработке в ходе вербальных следственных действий, разработаны предложения, способствующие нейтрализации противодействия, изобличению неправдивых показаний и иных форм препятствования расследованию, применению тактических приемов воздействия в ходе допросов.

Ключевые слова: экономическая преступность, следственная ситуация, формы противодействия расследованию, препятствование расследованию, неправдивые показания, коррупция, обстоятельства доказывания, тактические приемы.

Постановка проблеми. Динаміка розбудови правової держави та євроінтеграційні процеси в Україні відбуваються в надзвичайно складних умовах відбиття збройної агресії з боку Російської Федерації. Громадяни України в міру своїх можливостей сприяють матеріально-фінансовому забезпеченню Збройних сил, покращанню інших показників добробуту у державі, відповідно до ст. 67 Конституції України, гідно виконують свій обов'язок щодо сплати податків і зборів у порядку і розмірах, встановлених законом [1].

Проте в складних військово-політичних й економічних умовах в країні знаходиться чимало осіб, які систематично або за першої нагоди не упускають можливості покращити власне матеріальне й фінансове становище шляхом протиправного заволодіння чужим майном, коштами, насамперед державної та комунальної форм власності.

Відповідно до статистичних даних Генеральної прокуратури України спостерігається тривожно високий рівень зростання злочинів у сфері економіки. На підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності станом на вересень 2018 р. вчинено 48,107 злочинів, на жовтень мали місце 52,990 таких кримінальних правопорушень, а на листопад і грудень – відповідно 57,598 та 58,606 злочинів [2].

Економічна злочинність знижує рівень добробуту у суспільстві, спотворює конституційний принцип рівності та гідності громадян [1], є підґрунтям для формування в країні стійкого соціального прошарку із протиправно набутих фінансово-матеріальним станом, який є основою утвердження їх подальшого суспільно-політичного статусу, а відповідно і їх наступних зловживань та розкрадань. Рівень корупції та низка інших детермінантів сприяє відчуттям вседозволеності та безкарності таких осіб та масштабам їх нових посягань.

Непоодиноким для економічної злочинності та таким, що збільшує рівень суспільної небезпеки, стає її взаємозв'язок із професійною та організованою злочинністю, зокрема сучасні перерозподіли сфер впливу, протиправне заволодіння об'єктами, продукцією, господарським майном та інші протиправні діяння часто відбуваються із залученням представників злочинного світу на стадіях підготовки, вчинення й приховування таких економічних (господарських) злочинів.

Не варто також оминати місце злочинного світу у різноманітних формах протидії розкриттю та розслідуванню зазначеного виду злочинів, коли чиниться психічний чи фізичний тиск на очевидців, свідків, потерпілих, членів їх родин, а подекуди і на працівників правоохоронних органів та суду. Це лише поверховий аналіз факторів, які ускладнюють слідчу ситуацію у ході досудового розслідування, а отже, і проведення насамперед вербальних слідчих дій та отримання повної та достовірної інформації про подію зазначеної категорії злочину.

Об'єктивні труднощі вирішення окреслених проблем спричиняють багато суб'єктивних чинників, які спонукають підозрюваних, свідків (із числа зацікавлених осіб), а подекуди інших учасників кримінального провадження, надавати неправдиві показання.

Ефективним інструментом вирішення проблем неправдивих показань та інших форм протидії розслідуванню для слідчого стають саме криміналістичні засоби та методи викриття неправдивих показань при розслідуванні економічних злочинів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання наукового забезпечення розслідування злочинів у галузі економіки розглядали у своїх дослідженнях А. П. Запотоцький, Д. Й. Никифорчук, С. С. Чернявський, В. В. Черней, О. Ю. Татаров, О. В. Таран, В. А. Некрасов [3–7].

Однак розглянуті праці стосуються здебільшого характеристики й попередження економічної злочинності, проблем методики розслідування окремих злочинів у галузі економіки, проте детально не висвітлюють тактичні особливості викриття неправдивих показань у ході вербальних слідчих дій та подолання інших форм протидії.

Мета статті – дослідити проблеми та сформувавши пропозиції щодо оптимізації викриття неправдивих показань при розслідуванні економічних злочинів.

Матеріали та методи. Основою методології дослідження є сукупність загальнонаукових, філософських та спеціальних юридичних методів і принципів. У процесі роботи використано діалектичний, формально-догматичний, порівняльно-правовий методи, а також метод структурного та системного аналізу. Основні положення та висновки статті ґрунтуються на підставі емпіричного дослідження, особистих спостережень, прокурорсько-слідчого досвіду автора, опрацювання наукових публікацій, аналізу юридичної літератури та законодавчих актів.

Результати дослідження. Висвітленню тактичних особливостей розкриття, розслідування та запобігання злочинів у сфері економіки, зокрема викриття неправдивих показань, сприятиме стислий кримінологічно-криміналістичний аналіз їх характерних ознак.

Узагальнене поняття «економіка» об'єднує широкий зміст суспільно-виробничих відносин, які визначають матеріальну основу суспільно-економічного устрою суспільства, насамперед відносин, які виникають у галузях промисловості, обслуговування населення, забезпечення благоустрою тощо. Фінансово-матеріальне підґрунтя діяльності окремих галузей господарювання становить основний предмет протиправних посягань економічних злочинців, які суттєво підривають економічні відносини. Серед типових суб'єктів їх вчинення, передусім доцільно назвати керівників різних ланок управління, а також інших службових осіб, які в системі господарювання виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції. Це можуть бути особи, яким державне чи приватне майно було ввірене чи передано у відання, наприклад, відповідно до кваліфікації за ст. 191 КК України.

На думку вчених-юристів, єдиного визначення економічної злочинності не існує через розбіжності думок щодо кола злочинів, які слід вважати економічними. Проте вчені однотайно погоджуються, що це злочинність «білих комірців», насамперед через типові суб'єкти її вчинення [8, с. 235].

Економічні злочини вчиняються у сфері господарської діяльності з метою розкрадання коштів, майна, привласнення об'єктів нерухомості тощо, а тому до них можна віднести протиправні діяння, викладені у розділі VII, а також окремі діяння, зазначені у розділах VI, XIX Кримінального кодексу (КК) України.

Таким чином, типова особа економічного злочинця, її статус керівника або іншої службової особи взаємопов'язані злочинним умислом у системі господарювання і є основними елементами впливу на формування несприятливих слідчих ситуацій у ході досудового розслідування.

По-перше, такі особи максимально використовуватимуть свої адміністративно-розпорядчі можливості для протидії розкриттю і розслідуванню злочину. Це може бути тиск на підлеглих працівників, свідків, інших осіб.

По-друге, в їх розпорядженні наявна вся необхідна фінансово-господарська документація, що не виключає можливості її підробок, знищення тощо. І, нарешті, злочинці в галузі господарювання – це переважно обізнані, висококваліфіковані фахівці, які свій усталений досвід можуть застосовувати для розкрадань майна та інших зловживань, а отже, володіють достатніми суб'єктивними можливостями для професійної підготовки, вчинення, а в подальшому приховування події злочину.

Доцільно звернути увагу і на мікросередовищні зв'язки, оскільки у механізмі господарських злочинів поряд з особами керівного складу можуть бути задіяні працівники фінансової служби, перевезення і зберігання матеріальних цінностей, відділів ремонтних, виробничих, реалізації продукції та інші працівники структурних підрозділів певної установи, організації чи підприємства, об'єднані круговою порукою.

Не варто обходити увагою корупційні складові економічної злочинності. А це можуть бути так звані «відкати» для вищого керівництва, пропозиції одержання неправомірної винагороди службовим особам інших організацій, працівникам контролюючих, судових, правоохоронних органів та ін.

Ефективність проведення слідчих (розшукових) дій, насамперед допитів, часто залежить від ступеня обізнаності слідчого з окремих виробничих питань, наприклад, специфіки технології виробництва, характерних особливостей фінансово-господарської діяльності установи чи організації. На початковому етапі розслідування така обізнаність сприяє оптимальному висовуванню слідчих версій, ініціюванню гласних і негласних слідчих (розшукові) заходів, призначенню судових експертиз, залученню спеціалістів і, зрештою, обираючись ефективних тактичних прийомів подолання протидії досудовому розслідуванню, зокрема й викриттю неправдивих показань.

Тактичні складові роботи слідчого є похідними від його фахової юридичної підготовки, інтелектуальних здібностей, практичного досвіду (умінь і навичок), рівня наукової організації роботи та багатьох інших компонентів суб'єктивного характеру.

Найбільш складними, а тому виваженими, є тактичні рішення, операції і комбінації слідчого на початковому етапі розслідування [9, с. 8–11].

Подію економічного злочину можна розглядати як один із матеріальних процесів дійсності, який перебуває у кореляційній залежності з іншими подіями і явищами, відбивається в них і водночас сам є відображенням певних процесів. Кожна подія пов'язана зі змінами в навколишньому середовищі, які утворюють численні сліди, що містять інформацію про злочин і особу злочинця [10, с. 39–45].

Початковий етап розслідування досить нетривалий, проходить в умовах навмисних і ненавмисних (природних) змін уже сформованої слідчої картини. Тривалість початкового етапу залежатиме від обсягу і змісту обставин події злочину, які належить з'ясувати слідчому, що, у свою чергу, є основою рівня сприятливості слідчої ситуації.

Джерела такої криміналістично-важливої інформації зосереджені у змісті таких невідкладних і першочергових слідчих (розшукових) дій, як огляди, обшуки, проте найбільш інформативними, складними і численними є допити, які без зволікань належить спланувати та оперативно провести.

Черговість допитів осіб, за їх процесуальним статусом, в умовах слідчої ситуації обирає слідчий, проте перш ніж допитувати основних фігурантів події, спочатку доцільно отримати інформацію від очевидців протиправних діянь та інших свідків, із певних заяв та документів.

Такими зокрема можуть бути:

- заяви або повідомлення працівників, посадових осіб виробничих підрозділів підприємств, організацій чи установ, де відбуваються розкрадання, громадськості або окремих громадян;
- повідомлення з контрольно-ревізійних органів, які виявили нестачу майна чи порушення у фінансово-господарській діяльності за результатами ревізій, інвентаризацій, перевірок, аналізу техніко-економічних показників;
- повідомлення із суміжних виробничих організацій, підприємств та установ, їх фінансово-господарських та виробничих підрозділів, а також підприємств, що забезпечують постачання та перевезення сировини, окремих частин, агрегатів чи готової продукції;
- із матеріалів оперативних підрозділів правоохоронних органів, органів державних інспекцій про виявлені ними факти привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном [11, с. 71].

Планування взаємодії слідчого з оперативними працівниками повинно відбуватись в умовах регулярного взаємообміну напрацьованою криміналістично-важливою оперативною інформацією.

Серед обставин, що підлягають встановленню та доказуванню у кримінальних провадженнях зазначеної категорії, а отже, опрацюванню у ході проведення вербальних слідчих дій, можна визначити такі:

- чи мала місце подія кримінального правопорушення, пов'язаного із протиправними діями у сфері економічної (господарської) діяльності;
- у чому саме виразилась така дія (бездіяльність);
- тривалість протиправних дій, кількість злочинних епізодів;
- який механізм злочинної діяльності та взаємозв'язок її структурних елементів (способи підготовки, вчинення, приховування);
- докладно коли, ким і в який спосіб виявлені наслідки злочинної діяльності (відсутність, нестача, надлишки товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів, внесення змін (підробка) до облікової документації та ін.);
- яка була застосована форма розкрадання чужого майна, коштів тощо (привласнення, розтрата, заволодіння шляхом зловживання службовим становищем);
- за яких обставин, умов та особливостей вчинено кожний епізод суспільно небезпечних дій або бездіяльності;

- який предмет посягання обрано злочинцями у кожному епізоді окремо, яка вартість незаконно вилучених об'єктів, сума вилучених коштів, рівень суспільної небезпеки таких діянь;
- який розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;
- злочин вчинено одноособово чи групою осіб, роль і завдання кожного учасника злочинного угруповання;
- види співучасті у вчиненні злочину (виконавець, організатор, підбурювач, посібник);
- суб'єктивні особливості вчинення злочину групою осіб (без попередньої змови, за попередньою змовою, організованою групою, злочинною організацією);
- які мотив і мета вчинення кримінального правопорушення кожним учасником організованої групи чи злочинної організації;
- корупційні складові у протиправній діяльності (спільність дій і інтересів у розкрадачів та посадових осіб вищої керівної ланки, наглядових, контрольно-ревізійних, судових та правоохоронних органів);
- вивчення характеристик та психолого-психіатричного статусу кожного учасника, причетного до події злочину;
- де і у кого знаходиться у користуванні або сховано незаконно вилучене майно, цінності або грошові кошти;
- взаємозв'язок між вчиненням певного злочину в галузі економіки з іншими формами протиправного заволодіння чужим майном: корупційними, загальнокримінальними, військовими злочинами тощо;
- наявність обставин, які пом'якшують або обтяжують покарання;
- наявність обставин, що виключають злочинність діяння;
- наявність правових підстав звільнення від кримінальної відповідальності;
- які причини і умови сприяли у готуванні до злочину, його вчиненню і приховуванню.

Це лише узагальнений перелік обставин, які підлягають з'ясуванню у ході досудового розслідування і насамперед під час проведення допитів та інших вербальних слідчих дій. Відповідно до механізму вчиненого злочину, умов та особливостей перебігу слідчої ситуації, кількісно-якісний зміст таких обставин може бути іншим.

Додатково до зазначених обставин можуть виникнути інші, не менш важливі завдання, обумовлені залученням спеціалістів на стадії досудового розслідування, а також взаємодії з оперативними підрозділами Національної поліції, Служби безпеки України, Державної фіскальної служби України [12, с. 136–142]. За результатами оперативних відомостей фахівці цих підрозділів також ініціюватимуть проведення процесуальних заходів та з'ясування додаткових обставин відповідно до предмета досудового розслідування [13, с. 119–147].

Несприятливість слідчих ситуацій по ходу розслідування злочинів у галузі економіки обумовлена не лише ухиленням зацікавлених

осіб від правдивих показань, але й іншими формами протидії та перешкоджання роботі слідчого. Порівняно з іншими суб'єктами сторони обвинувачення слідчий перебуває на передньому краї інтелектуального протиборства з фахово-обізнаним й самовпевненим супротивником. Саме тому доречно запропонувати деякі тактичні заходи, що сприятимуть нейтралізації протидії й викриттю неправдивих показань, а саме:

- поглиблений аналіз наявних матеріалів кримінального провадження;
- витребування й ознайомлення з нормативними документами, в яких регламентовано права, обов'язки і звітність певної службової особи, порядок оформлення конкретної службової документації;
- ознайомлення із структурою і загальними умовами роботи організації, установи чи підприємства, де було вчинено злочин;
- ознайомлення з особливостями господарської діяльності, окремими технологічними процесами виробництва, якщо такі є складовими у механізмі вчинення злочину;
- дослідження бухгалтерської та іншої документації, грошових переказів, одержання кредиту, щодо права власності на нерухомі й рухомі об'єкти, чорнової бухгалтерії тощо;
- з'ясування зв'язків підозрюваної особи з іншими управлінськими, правоохоронними, комерційними, злочинними структурами та конкретними особами зокрема [14, с. 42].

Викриття неправдивих показань при розслідуванні економічних злочинів – це лише поверхнева частина проблем досудового розслідування. Їх підґрунтям можуть бути, *по-перше*, певні дії з метою приховування економічних зловживань, *по-друге* – інші дії, спрямовані на перешкоджання розслідуванню.

Щодо першої категорії таких дій, то це може бути: псування або знищення фінансово-господарської документації (імітація пожежі, залиття водою); начебто офіційне виведення майна з обліку (списання); інсценування крадіжок документації або майна сторонніми особами. Це може бути оформлення фіктивних супровідних й облікових документів з метою інсценування переміщення (передачі) рухомих і нерухомих об'єктів іншим суб'єктам господарювання із завищенням або заниженням реальних кількісних показників.

Щодо інших напрямів перешкоджання з'ясування обставин злочину, то такими можуть бути залякування свідків, підкупи, різноманітні погрози, шантаж. Серед таких можна зазначити й сфальшовані показання, підкидання або офіційне надсилання до слідчого органу фіктивних, перекручених відомостей про злочин, про непричетних до нього осіб, все це з метою перенавантажити слідчого оперативною інформацією, збільшити обсяг виконуваних ним перевірочних дій, процесуальних заходів, максимально затягнути терміни досудового розслідування та надати йому інший, хибний напрямок.

Змістом неправдивих показань можуть бути і посилання допитуваного на неіснуючі обставини, які начебто примусили вчинити певні дії (бездіяльність), неправдиве алібі, скарги на слабку пам'ять, симуляція або агравація тяжких захворювань.

За таких обставин ефективним буде вилучення та дослідження медичних документів особи, призначення комплексної судово-медичної або психолого-психіатричної експертизи.

Заяву неправдивого алібі слідчому доцільно спрогнозувати заздалегідь, а тому залучити до допиту ще одного слідчого. Такий розклад сил та засобів, за сприятливих територіальних обставин, дасть змогу другому слідчому, можливо до завершення допиту, виїхати на місце посилання відповідно до алібі і перевірити його вірогідність.

Сучасна криміналістична тактика як система науково-обґрунтованих положень і рекомендацій базується на досягненнях у галузі психології, а отже, становить достатній арсенал можливостей подолання перешкоджання розслідуванню такої складної категорії злочинів, як економічні. Проте серед науковців трапляються різні погляди на визначення протидії розслідуванню, класифікацію форм та прийомів протидії, а також відповідних засобів їх нейтралізації та подолання [15, с. 479].

Вважаємо за доцільне роз'яснення правових наслідків ухилення від правдивих показань окремих категорій допитуваних, їх іншої неправомірної поведінки, проте не менш ефективними можуть бути й інші тактичні прийоми впливу на таких осіб під час проведення допитів:

- короткотривала розмова з допитуваним на другорядну тему, що сприятиме налагодженню з ним психологічного контакту;
- наполегливе з'ясування причин та мотивів неправдивих показань допитуваного та переконання відмовитись від такої форми перешкоджання розслідуванню;
- використання позитивних якостей, заслуг, емоційної напруженості допитуваної особи;
- оголошення викриваючих показань за матеріалами провадження, експертних висновків, довідок спеціалістів та ін.;
- використання фактора раптовості для викриття неправдивих показань;
- повторний допит з обмеженим колом питань, їх деталізацією, уточненнями, встановленням суттєвих суперечностей та їх навмисного характеру.

Для подолання перешкоджання розслідуванню також важливим буде виявлення лідера протидіючої сторони, а за достатніх на то правових підстав, застосування до нього певного запобіжного заходу.

Не менше уваги слід приділити і особам, які схильні до співпраці зі слідством, проте бояться помсти, переслідувань з боку керівництва, інших зацікавлених осіб, розголосу їх свідомої громадянської позиції. За таких обставин, відповідно до п. 8 ст. 66 Кримінального процесуального кодексу України, слідчий зобов'язаний забезпечити оптимальні умови безпеки для такого свідка [16].

У переліку завдань підготовки слідчого до допиту підозрюваного пріоритети належать збиранню вихідної характеризуючої інформації, ознайомленню з даними про особу допитуваного. Така характеризуюча інформація сприятиме обранню ефективної тактики допиту, визначенню правильності оцінки його показань.

Отже, результативність допиту починається не тоді, коли допитуваний сидить перед слідчим, а значно раніше, під час підготовки до нього. Зміст такої підготовки залежить від виду та обставин вчиненого злочину, рис характеру допитуваного. Слідчий повинен добре знати всі матеріали справи, бути спроможним швидко знайти необхідні відомості, що знівелюють протидію допитуваного у встановленні істини.

Схожої точки зору дотримується і В. О. Коновалова, відзначаючи, що особливості вивчення даних про особу допитуваного – це діяльність слідчого, яка переважно перебуває поза процесуальною її регламентацією. А отже, дані про конкретну особу слідчий отримує з різних джерел, зокрема тих, що мають як процесуальний, так і непроцесуальний характер. Такими даними є матеріали кримінального провадження, показання свідків, характеризуючі документи, інформація, отримана за результатами оперативно-розшукової діяльності [17, с. 47, 65, 66].

Висновки. Складні військово-політичні та економічні умови в країні ускладнюють життя всіх членів українського суспільства. Але знаходиться чимало осіб, які систематично, або за перші нагоди не упускають можливості покращити своє матеріальне й фінансове становище шляхом протиправного заволодіння чужим майном, коштами, насамперед державної та комунальної форм власності.

Висока прибутковість бізнесу в галузі фінансово-економічної діяльності є спонукальною основою підвищеної тінізації цієї сфери, і як наслідок учинення різноманітних господарських зловживань, розкрадань та інших правопорушень.

Неабиякої шкоди завдають і корупційні складові економічної злочинності. Спостерігається високий рівень корумпованості службових осіб підприємств, установ, організацій та державних контролюючих органів, які пронизані тенетами тіньових схем не лише з фінансовими, комерційними структурами, але й організованими злочинними угрупованнями.

Корупційні чинники підвищують ступінь суспільної небезпеки економічних зловживань та їх лобіювання вищими службовими особами, різноманітних форм перешкоджання і протидії правоохоронним й іншим державним органам у викритті та припиненні злочинної фінансово-господарської діяльності та притягненні винних до кримінальної відповідальності.

Серед суб'єктів вчинення економічних злочинів насамперед доцільно назвати керівників різних ланок управління, а також інших службових осіб, які в системі господарювання виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції.

Типова особа економічного злочинця, її статус керівника або іншої службової особи взаємопов'язані злочинним умислом у системі господарювання, є основними елементами впливу на формування несприятливих слідчих ситуацій у ході досудового розслідування. Такі особи максимально використовуватимуть свої адміністративно-розпорядчі можливості для протидії розкриттю і розслідуванню злочину.

Ефективність проведення слідчих (розшукових) дій, насамперед допитів, залежатиме від того, наскільки слідчий обізнаний з окремих питань, наприклад, технології виробництва, фінансово-господарської діяльності певної установи, організації.

Найбільш складними, а тому виваженими, тактичні рішення, операції і комбінації слідчого є на початковому етапі розслідування, який досить нетривалий, проходить в умовах навмисних і ненавмисних (природних) змін уже сформованої слідчої картини.

Джерела криміналістично-важливої інформації зосереджені у змісті таких невідкладних і першочергових слідчих (розшукових) дій, як огляди, обшуки, проте найбільш інформативними, складними і численними є допити, які без зволікань належить спланувати та оперативно провести з оптимальним застосуванням тактичних прийомів, операцій і комбінацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Генеральна прокуратура України. Офіційний сайт. URL : <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.
3. Запотоцький А. П. Основи методики розслідування злочинів у сфері будівництва. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. 320 с.
4. Никифорчук Д. Й., Чернявський С. С., Татаров О. Ю. та ін. Особливості провадження негласних слідчих (розшукових) дій. Київ: НАВС, 2014. 112 с.
5. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні; за заг. ред. В. В. Чернея та С. С. Чернявського. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 988 с.
6. Таран О. В., Чернявський С. С. Проблеми методики розслідування злочинів проти безпеки виробництва. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». Одеса, 2017. С. 349-353.
7. Чернявський С. С., Некрасов В. А. Питання протидії злочинам, що стосуються фінансових інтересів України та Європейського Союзу. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 3 (108). С. 11-24.
8. Ковальський В. С., Костенко О. М., Семаков Г. С. Кримінологія. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 344 с.
9. Салтевский М. В. Основы методики расследования легализации денежных средств, нажитых незаконно. Харьков: Знание ЛТД, 2000. 19 с.
10. Весельський В. К., Зав'ялов С. М., Пясковський В. В. Сучасні можливості використання даних про спосіб вчинення злочину в боротьбі зі злочинністю. Київ: КНТ, 2009. 160 с.
11. Давиденко В. С. Обставини, що підлягають з'ясуванню, та особливості порушення кримінальних справ про привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. *Вісник прокуратури*. 2010. № 3 (105). С. 68-73.

12. Кузьмічов В. С., Пиріг І. В. Використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті. Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2008. 168 с.
13. Чернявський С. С. Злочини у сфері банківського кредитування (проблеми розслідування та попередження). Київ: Юрінком Інтер, 2003. 264 с.
14. Давиденко В. С. Криміналістичне забезпечення з'ясування обставин одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 36-47.
15. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування. Київ: Хай-Тек Прес, 2010. 624 с.
16. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI, ред. станом на 05.08.2018. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-13. Ст. 88. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
17. Коновалова В. Е. Допрос: тактика и психология. Харьков: Консум, 1999. 157 с.

Стаття надійшла до редакції 22.10.2018.

Davydenko V. The tactic of exposing false testimony in the investigation of economic crimes.

Background. According to Article 67 of the Constitution of Ukraine, the citizens of Ukraine shall duly carry out their obligations with regard to paying taxes and levies in accordance with the procedure and to the extent established by law.

However, in the complex military-political and economic circumstances in the country there are quite a few individuals who either systematically or given the chance take the opportunity to improve their material and financial standing by unlawful misappropriation of somebody else's property, and funds, primarily state and community property. The legal scholars face a complex task of solving the problems of investigation of economic crimes, creating forensic methods of influencing the exposure of false testimonies and other forms of investigation obstruction.

Analysis of recent researches and publications. Certain issues of scientific support of the investigation in the economic field were researched by V. P. Bakhin, V. V. Vasylevych, O. M. Dzhuzha, V. S. Kovalskyi, O. H. Kolb, V. O. Konovalova, V. S. Kuzmichov, D. Y. Nikyforchuk, I. V. Pyrih, M. V. Saltevskyi, S. S. Cherniavskyi and other Ukrainian forensic legal scientists.

The ***aim*** of this article is to examine the problems and formulate proposals for the optimal overcoming of the obstruction of the investigation of economic crimes.

Materials and methods. The research methodology rests upon a set of philosophical, general scientific and special approaches, principles and methods of cognition. In the process of work, the following methods were used: dialectical, formal-dogmatic, comparative legal methods, the method of structural and system analysis.

The provisions and conclusions of the article are based on empirical research, personal observations and practical experience of the author in the public prosecution system, the examination of academic papers, analysis of legal literature and legislative acts.

Results. It is the financial and material background of certain economic domains' that constitutes the subject matter of unlawful infringements of economic criminals. As a result of this, given that such crimes are mercenary, they substantially prejudice the relations in economic field. The following typical subjects of their study should be named in the first place: the heads at different levels and other officials performing organizational and managerial as well as administrative and economical functions. This also may be the individuals who were entrusted with somebody else's property or managed it, for instance, according to the qualification under Article 191 of the Criminal Code of Ukraine. Such individuals utilize their administrative and managerial powers to the fullest extent in order to obstruct the detection and investigation of crimes.

At their disposal is the whole range of required financial and economic documentation and the possibility of its forgery or destruction are not excluded. And finally, the criminals in the economic field are for the most part well-informed, highly qualified professionals with experience in embezzlements and other types of abuse of office; hence they have sufficient subjective capacities for the professional preparation, commission, and further concealment of the crime.

Conclusion. *The typical personality of an economic criminal, his or her status as the head or that of another official are interconnected with the criminal intent in the system of management, and are basic elements of influencing the formation of unfavorable investigative situations during the pre-trial investigation. The corruption elements of economic crimes should not be overlooked as well.*

The effectiveness of carrying out the investigative (search) actions and particularly interviews, depend on the investigator's awareness in certain questions, for instance the production technology, financial and economic activity of a certain institution or organization.

The sources of forensically important information are concentrated in the essence of the urgent and primary investigative (search) measures such as visual examinations and searches. However the most informative, difficult and numerous are the interviews which should be planned and carried out without delay and with optimal use of tactical methods, operations and combinations.

Keywords: economical criminality, investigative situation, forms of counteraction to investigation, obstruction of investigation, false testimonies, corruption, proving circumstances, tactical methods.

REFERENCES

1. Konstytucija Ukraïny: Zakon Ukraïny vid 28 cherv. 1996 r. № 254k [The Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated June 28, 1996 № 254k]. (1996). *Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukraïny – Information from the Verkhovna Rada of Ukraine*, 30. St. 141 [in Ukrainian].
2. General'na prokuratura Ukraïny [General Prosecutor of Ukraine]. *Oficijnyj sajt – Official site*. Retrieved from <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> [in Ukrainian].
3. Zapotoc'kyj, A. P. (2018). *Osnovy metodyky rozsliduvannja zlochyniv u sferi budivnytva [Fundamentals of the methodology for investigating crimes in the field of construction]*. Kyi'v: Nac. akad. vnutr. cprav [in Ukrainian].
4. Nykyforchuk, D. J., Chernjavs'kyj, S. S., & Tatarov, O. Ju. et. al. (2014). *Osoblyvosti provadzhennja neglasnyh slidchyh (rozshukovyh) dij [Peculiarities of the conduct of secret investigative (search) actions]*. Kyi'v: NAVS [in Ukrainian].
5. *Naukovo-praktychnyj komentar Kryminal'no-procesual'nogo kodeksu Ukraïny. Zrazky procesual'nyh dokumentiv u kryminal'nomu provadzhenni [Scientific and practical commentary of the Code of Criminal Procedure of Ukraine. Samples of procedural documents in criminal proceedings]*. (2017). V. V. Chernjeja ta S. S. Chernjavs'kogo (Eds.). Kyi'v: Centr uchbovoi' literatury [in Ukrainian].
6. Taran, O. V., & Chernjavs'kyj, S. S. (2017). Problemy metodyky rozsliduvannja zlochyniv proty bezpeky vyrobnytva [Problems of the methodology of investigating crimes against production safety]. *Naukovi praci Nacional'nogo universytetu «Odes'ka jurydyčna akademija» – Scientific works of the National University «Odessa Law Academy»*. Odesa (pp. 349-353) [in Ukrainian].
7. Chernjavs'kyj, S. S., & Nekrasov, V. A. (2018). Pytannja protydii' zlochynam, shho stosujut'sja finansovyh interesiv Ukraïny ta Jevropejs'kogo Sojuzu [Questions on combating crimes concerning the financial interests of Ukraine and the European Union]. *Naukovyj visnyk Nacional'noi' akademii' vnutrishnih sprav – Scientific Herald of the National Academy of Internal Affairs*, 3 (108), 11-24 [in Ukrainian].

8. Koval'skyj, V. S., Kostenko, O. M., & Semakov, G. S. (2017). *Kryminologija [Criminology]*. Kyi'v: Jurinkom Inter [in Ukrainian].
9. Saltevs'kij, M. V. (2000). *Osnovy metodiki rassledovanija legalizacii denezhnyh sredstv, nazhityh nezakonno [Fundamentals of the methodology for investigating money laundering, acquired illegally]*. Har'kov: Znanie LTD [in Russian].
10. Vesel's'kyj V. K., Zav'jalov S. M., & Pjaskov's'kyj V. V. (2009). *Suchasni mozhlivosti vykorystannja danyh pro sposib vchynennja zlochynu v borot'bi zi zlochynnistju [Contemporary possibilities of using data on the method of committing a crime in the fight against crime]*. Kyi'v: KNT [in Ukrainian].
11. Davydenko, V. S. (2010). *Obstavyny, shho pidljagajut' z'jasuvannju, ta osoblyvosti porushennja kryminal'nyh sprav pro pryvlasnennja, roztratu abo zavolodinnja chuzhym majnom shljahom zlovzhyvannja sluzhbovoju osoboju svoi'm sluzhbovym stanovyschem [Circumstances to be clarified, and the peculiarities of initiating criminal proceedings concerning the appropriation, expropriation or seizure of someone else's property by abuse of official status by their official position]*. *Visnyk prokuratury – Bulletin of the Prosecutor's Office*, 3 (105), 68-73 [in Ukrainian].
12. Kuz'michov, V. S., Pyrig, I. V. (2008). *Vykorystannja special'nyh znan' pry rozsliduvanni rozkradan' vantazhiv na zaliznychnomu transporti [The use of special knowledge in the investigation of cargo stolen on the railway transport]*. D.: Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav; Lira LTD [in Ukrainian].
13. Chernjav's'kyj, S. S. (2003). *Zlochyny u sferi bankivs'kogo kredytuvannja (problemy rozsliduvannja ta poperedzhennja) [Offenses in the field of bank lending (issues of investigation and prevention)]*. Kyi'v: Jurinkom Inter [in Ukrainian].
14. Davydenko, V. S. (2017). *Kryminalistyčne zabezpečennja z'jasuvannja obstavyn oderzhannja nepravomirnoi' vygody sluzhbovoju osoboju [Forensic provision to clarify the circumstances of obtaining undue advantage by official]*. *Jurydychnyj chasopys Nacional'noi' akademii' vnutrishnih sprav – Legal journal of the National Academy of Internal Affairs*, 1 (13), 36-47 [in Ukrainian].
15. Chernjav's'kyj, S. S. (2010). *Finansove shahrajstvo: metodologichni zasady rozsliduvannja [Financial fraud: the methodological basis of the investigation]*. Kyi'v: Haj-Tek Pres [in Ukrainian].
16. Kryminal'nyj procesual'nyj kodeks Ukrai'ny vid 13 kvit. 2012 r. № 4651-VI, red. stanom na 05.08.2018 r. [The Criminal Procedural Code of Ukraine of April 13, 2012 № 4651-VI, ed. as of August 5, 2018]. (2013). *Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrai'ny – Information from the Verkhovna Rada of Ukraine*, 9-13. St. 88. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> [in Ukrainian].
17. Konovalova, V. E. (1999). *Dopros: taktyka y psyhologyja [Interrogation: tactics and psychology]*. Har'kov: Konsum [in Ukrainian].